

ОСОБЛИВОСТІ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ЕКОНОМІСТА

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей самовдосконалення особистості студентів-економістів. Розкрито структурні компоненти теоретичної моделі самовдосконалення особистості студента-економіста. Представлено схематичне бачення розробленої моделі. Описано та проаналізовано макро-, мезо- і мікросередовище самовдосконалення особистості студента-економіста. Придільно увагу аналізу розуміння студентами проблеми самовдосконалення особистості та виявленню факторів, що активізують досліджуваний процес. Здійснено порівняльний аналіз особливостей самовдосконалення студентів-економістів молодших і старших курсів.

Ключові слова: самовдосконалення особистості, макро-, мезо- і мікросередовище самовдосконалення, напрями самовдосконалення, предмет самовдосконалення, умови самовдосконалення особистості студентів-економістів, фактори самовдосконалення.

Main Features of the Economy Student Self-improvement

Annotation. The article considers the peculiarities of personal self-improvement of students of economics. The article surveys structural components of the theoretic personality self-improvement model of students of economics. The author proposes her own scheme of the developed model. The author describes and analyses macro-, meso- and micromedia of personality self-improvement of a future economist. Special attention is paid to the analysis of students' understanding the problem of self-improvement and defining the factors of enforcing this process. The comparative analysis of the peculiarities of personality self-improvement of junior and senior students of economics has been performed.

Key words: *personal self-improvement, macro-, meso- and micromedia of personality self-improvement, ways of self-improvement, the subject of self-improvement, the conditions of self-improvement of students of economics, factors of self-improvement.*

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає переосмислення змін, які відбулися не лише в політичному й економічному житті нашої країни. Насамперед необхідно внести корективи щодо формування нової особистості підростаючого молодого покоління. Ключовою фігурою перетворення має стати студентство. Кілька років поспіль науковці доводять, що значний потенціал у формуванні особистості нового українця лежить у площині аналізу внутрішнього світу. Зокрема, такі важливі чинники її формування як активність, конкурентність і креативність закладені у проблемі самовдосконалення особистості. Тому постає питання дослідження основних стратегій та моделей самовдосконалення особистості студентів-економістів. Наукові пошуки, що спрямовані на розробку теоретичних аспектів і практичну реалізацію феномена самовдосконалення особистості студента-економіста, є наразі актуальними, оскільки зумовлені: по-перше, динамічними трансформаційними процесами в українському суспільстві; по-друге, важливістю системи вищої освіти як ключового інституту з формування такої особистості; по-третє, недостатньою увагою сучасних дослідників до самовдосконалення як чинника особистісного росту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що піднята проблема має науковий інтерес у філософському та психолого-педагогічному аспектах. Питання філософського аналізу суб'єктності самовдосконалення особистості, її моральності і творчості, розглядають О. Єрахторіна, Ю. Коваленко, В. Тертична та ін. Як вищу форму саморозвитку розглядає особистісне самовдосконалення Е. Коваленко, таким чином аналізуючи духовно-ціннісну природу усвідомленого саморозвитку особистості. Питанням морального самовдосконалення присвячена монографія О. Єрахторіної, у якій автор розробила концептуальну схему самовдосконалення особистості як найвищої форми її усвідомленого саморозвитку, розкрила природу, сутнісні риси й гуманістичне наповнення досліджуваного феномену [1]. Психологи і педагоги розглядають аспекти професійного самовдосконалення вчителів та студентів – майбутніх педагогів (Л. Дудікова, Г. Селевко, Н. Уйсімбаєва, Т. Шестакова та ін.). Більшість робіт, у яких робилась спроба побудови теоретичної моделі самовдосконалення особистості, стосувалася галузі фізичного виховання (Л. Сущенко, О. Павлюк). Можна констатувати, що науковці найбільше приділили уваги розвитку конструкту самовдосконалення у підготовці майбутніх педагогів у галузі фізичного виховання. Теоретичні моделі дослідників присвячені в основному професійному стимулюванню майбутніх

викладачів. Дидактичне самовдосконалення студентів мало досліджується або не є самостійним предметом дослідження. Все це зумовило нас проаналізувати теоретичну модель самовдосконалення особистості студента-економіста та виявити на практиці особливості її функціонування в економічному закладі освіти.

Мета статті –здійснити аналіз структурних компонентів теоретичної моделі самовдосконалення особистості студента-економіста і виявити особливості самовдосконалення особистості цієї вікової категорії.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу моделей саморозвитку особистості і трактування самовдосконалення ми розробили теоретичну модель самовдосконалення студента-економіста. За основу взяли діяльнісний підхід самовдосконалення. Проведений нами аналіз наукових джерел дозволяє нам розглядати самовдосконалення як цілеспрямовану діяльність щодо саморозвитку і вдосконалення власної особистості. Тому структурні компоненти вибраної категорії ми будемо визначати, виходячи із загальновідомої структури діяльності. Як правило, психологічна структура діяльності містить мотиваційний, цільовий, виконавчий і результативний компоненти. До визначених структурних компонентів діяльності ми додали елементи самотворчої діяльності. Аналіз моделей саморозвитку особистості дозволяє констатувати, що майже всі дослідники визнають особистісну рефлексію основним механізмом саморозвитку, в змісті ж і послідовності етапів самовдосконалення є істотні розбіжності. Скажімо, одні науковці пропонують процес саморозвитку розпочинати і закінчувати рефлексією і самооцінкою (Н. Григор'єва), інші як етап саморозвитку розглядають самореалізацію (Н. Битянов) тощо. Єдині науковці у тому, що складовими процесу і саморозвитку, і самовдосконалення особистості є самопізнання, саморозвиток, саморегуляція та самоконтроль, незалежно від того, яка послідовність названих етапів. Ми теж погоджуємося із дослідниками стосовно механізмів процесу самовдосконалення, серед яких ключове місце належить особистісній рефлексії. Самовдосконалення розглядається як можливість особистісного росту людини і її самостійне прагнення наблизитися до певного ідеалу з метою набуття рис і якостей особистості, оволодіння тими видами діяльності, якими вона поки що не володіє. Тому самовдосконалення відіграє особливу роль у становленні особистості, оскільки впливає на здатність людини пізнання власного «Я», а значить – до рефлексії над собою. Усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, особистість виявляє прагнення

до самовдосконалення, до самоосвіти і самовиховання. Створюючи нові цінності, вона сама особистісно зростає, стає суб'єктом власного розвитку [2]. Процес самовдосконалення ґрунтується на психологічному механізмі постійного подолання внутрішніх суперечностей між наявним рівнем розвитку («Я – реальне») і уявним його станом («Я – ідеальне»).

Як основні форми самовдосконалення особистості ми розглядаємо самоосвіту і самовиховання. Це досить тривалі процеси, кожний з яких проходить у кілька етапів: самопізнання, самопланування, самоконтроль та саморегуляція.

Застосовуючи системний підхід, проаналізуємо такі структурні компоненти моделі: макро-, мезо- і мікросередовище самовдосконалення особистості студента-економіста (рис. 1):

Мікросередовище – це індивідуально-психологічні особливості, сутнісні сили, нахили і потреби особистості. Основою мікросередовища є постійна «незавершеність» особистості, яка передбачає можливість до новоутворень. На думку науковців, саме вони стають психологічними основами особистості. Мікросередовище свідчить про наявність внутрішнього прагнення до

самовдосконалення: характеризує практичний аспект готовності, містить уміння, необхідні для успішного удосконалення (уміння ефективно використовувати власний час, включатися в діяльність із самовдосконалення, планувати, організовувати, контролювати свої дії); характеризує афективний аспект готовності до самовдосконалення, включає емоційне ставлення до процесу самовдосконалення, наявність волевих рис особистості, які сприяють самовдосконаленню: наполегливості, рішучості, самодисциплінованості, цілеспрямованості, уміння контролювати себе та планувати діяльність; визначається емоційним ставленням студента до процесу самовдосконалення, здатністю вихованця робити свідомий вибір, нести відповідальність за власні дії; відображає рівень сформованості саморегуляції, сформованість особистісних якостей, спрямованих на самовдосконалення. Серед останніх – креативність, емоційна активність, здатність до наукового пошуку, альтернативність і дивергентність мислення тощо. Мікросередовище включає також і потенційні можливості майбутнього фахівця, можливість особистісного росту людини і її самостійне прагнення наблизитися до певного ідеалу.

Рис. 1. Теоретична модель самовдосконалення особистості студента-економіста

Мезосередовище самовдосконалення особистості студента-економіста включає такі складові: діяльнісний компонент (спонукально-

ціннісний блок (мотиви, цілі), прогностично-проективний блок (прогнозування, вибір, планування), виконавчо-реалізуючий блок (способи,

засоби, результат) і оцінково-порівняльний блок (аналіз, виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення)); змістовий компонент (форми і напрями самовдосконалення); дидактичний компонент (педагогічні умови активізації самовдосконалення студента-економіста; взаємодія студента і навчального середовища).

Макросередовище самовдосконалення особистості студента-економіста включає зовнішні чинники самовдосконалення особистості. Це вимоги суспільства щодо формування гармонійної, всебічно розвиненої, конкурентоспроможної особистості майбутнього фахівця.

З метою вивчення особливостей самовдосконалення особистості студентів-економістів, зокрема розуміння студентами проблеми самовдосконалення особистості та виявлення факторів, що активізують досліджуваний процес, було проведено опитування 114 студентів 1-2-го (74) і 6-го (40) курсу ВННІЕ ТНЕУ [3]. Контент-аналіз відповідей досліджуваних на запитання анкет дав можливість з'ясувати їх розуміння сутності процесу самовдосконалення, його особливостей, визначити рівень потреби у самовдосконаленні тощо. Аналіз відповідей показав, що студенти мають узагальнені уявлення про сутність самовдосконалення. Опитувані замислюються над проблемами самовдосконалення і розуміють його необхідність. Предметом самовдосконалення студентів, на нашу думку, виступають окремі риси характеру, поведінка, ставлення до навчання, окремі навички та вміння. Зокрема, опитані студенти 1-2-го курсу зазначають, що хочуть вдосконалити у собі окремі риси характеру, ставлення до навчання і стосунки з навколишніми, фізичні здатності, наприклад: «насамперед моральні якості, поведінку», «таланти, розум, логіку, мислення», «вміння бути впевненим в собі, спілкуватися з іншими», «підтягнути свій рівень знань по деяким предметам, стати більш відповідальним в плані навчання загалом», «здобути нові навички та уміння», «ставлення до навчання і світу», «наукові знання», «фізичні навички», «характер» тощо. Як бачимо, зміст тих рис, знань і вмінь, котрі студенти хочуть вдосконалити, відображає зростання їх усвідомленості власних індивідуальних особливостей, певних вікових проявів, таких як невпевненість тощо. Саме усвідомлення студентами власного «Я», його окремих аспектів та проявів та проектування цього «Я» в майбутнє актуалізує бажання змінитися, покращити власні вміння, риси характеру. Найчастіше юнаки й дівчата 1-2-го курсів вказують 1-2 якості, які прагнуть вдосконалити, що свідчить про обмежене розуміння ними самовдосконалення, бачення його як засобу подолання конкретних недоліків особистості. Проте студенти 2-ї вищої освіти розуміють цілісність та різнобічність процесу самовдосконалення

особистості. Їх відповіді стосуються всіх сфер життєдіяльності людини, а окремі респонденти навіть вказують, що потрібно розвиватися гармонійно, наприклад: «підвищити інтелектуальний, фізичний та духовний рівень», «всебічний розвиток особистості», «розвиток духовних, розумових практик, вдосконалення фізичного стану». Більшість із опитаних цієї групи теж вказують 1-2 якості, насамперед бажують покращити як свій фізичний, так і духовний стан (рис. 1). Студенти цієї вікової групи, зокрема, дівчата, частіше від молодших бажують удосконалити свій зовнішній вигляд. Самовдосконалення найчастіше розуміється ними не лише як покращення тих чи інших власних якостей, саморозвиток, а й пізнання нового і можливість самовираження, з метою реалізації себе в суспільстві. Проте навіть студенти 6-го курсу мають досить обмежене розуміння процесу самовдосконалення, бачать його як засіб покращення окремих сторін особистості або окремих навичок. Показово, що уявлення студентів про необхідність самовдосконалення людини розподілилися таким чином: самовдосконалюватися необхідно все життя – 93,5 %; час від часу – 6,5. Ці відповіді свідчать про те, що всі студенти усвідомлюють необхідність і роль самовдосконалення у житті людини. Немає жодного опитаного, який би не прагнув змін. Порівняння відповідей студентів-першокурсників і студентів 6-го курсу на запитання «Як часто ви замислюєтесь над проблемою самовдосконалення?» свідчить про зростання актуалізованості для останніх питань самовдосконалення. Опитування засвідчило, що студенти-економісти 6-го курсу частіше замислюються над проблемою самовдосконалення, ніж студенти 1-2-го курсів (відповідно 95 % до 65 %).

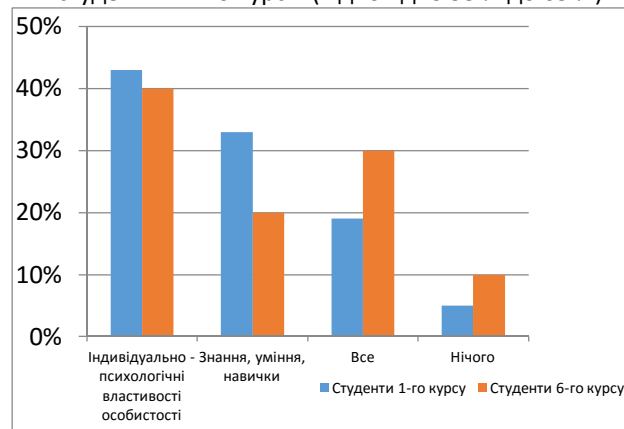

Рис. 2. Відповіді опитаних на запитання «Що б ви хотіли вдосконалити в собі?», n=114, %

Щодо предмету самовдосконалення, то ним, як підтвердили результати опитування, найчастіше виступають ті чи інші особисті якості, психічні функції, навички та вміння, наприклад: характер, ставлення до навчання, особливості взаємин з оточуючими, працьовитість, організованість, освіченість, відповідальність, фізичні якості. Порівняльний аналіз

відповідей студентів старших і молодших курсів показав певні відмінності. Ми згрупували всі відповіді на запитання «Щоб ви хотіли вдосконалити в собі?» у чотири групи. Відповідаючи на це запитання, 40 % опитаних шестикурсників і 43,2 % першокурсників прагнуть вдосконалити свої індивідуально-психологічні властивості та якості, 20 % студентів 2-ї вищої і 32,4 % студентів 1-2-го курсів хочуть

Метою діяльності з самовдосконалення опитані студенти 1-2-го курсу найчастіше називають отримання гарної освіти, покращення взаєморозуміння з навколишніми, набуття впевненості, для кар'єрного зросту, успіху в майбутньому, можливість досягти чогось у житті, бути кращими, ніж зараз. Студенти 6-го курсу розуміють, що самовдосконалюватися потрібно для «підвищення самооцінки», «реалізації Я-ідеального».

На думку опитаних, самовдосконаленню людини сприяють читання літератури, спілкування, аналіз власних помилок тощо. Під час проведення констатуючого експерименту було встановлено умови, що забезпечують самовдосконалення особистості студента-економіста, серед яких студентами проаналізовані такі: а) розвиток у студентів мотивації та потреби у професійному

підвищувати свої знання, уміння і навички. Однак 10 % опитаних шестикурсників демонструють прагматичний підхід, вважаючи, що нічого не потрібно вдосконалювати. Тож у цьому питанні помітна зворотна динаміка порівняно з першокурсниками (рис. 2).

самовдосконаленні; б) створення у студентському колективі сприятливої атмосфери для прояву активності кожного студента; в) розвиток самостійності студентів; г) педагогічне керівництво процесом самовдосконалення. Аналіз отриманих експериментальних даних дозволяє зробити висновок, що найкраще сприяє самовдосконаленню, на думку опитаних, спілкування (8,5 балів) і тренування сили волі, пам'яті, мислення (8 балів). Заняття спортом і фізкультурою та цілеспрямоване моделювання викладачами таких ситуацій, за яких студенти змушені активно застосовувати й розширювати свої знання, уміння й навички, на думку студентів теж сприяє самовдосконаленню (7,5 балів). Не сприяє самовдосконаленню за уявленнями студентів спонукання до написання рефератів з гуманітарних дисциплін (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до факторів, що сприяють самовдосконаленню

Фактори, що сприяють самовдосконаленню	Середнє значення оцінки в балах (за 10- бальною шкалою)	
	1-й курс	6-й курс
Читання художньої літератури	7	7
Заняття спортом	8	7
Спілкування	9	8
Тренування сили волі, пам'яті	8	8
Написання рефератів з гуманітарних дисциплін	5	5
Введення елементів змагання, здорової конкуренції під час вивчення дисципліни	6	7
Обговорення питань самовдосконалення на лекціях, семінарах	6	7
Цілеспрямоване моделювання ситуацій, що сприяють застосуванню своїх знань, умінь, навичок	7	8

Таким чином, аналіз емпіричних даних дає можливість зробити висновок про зростання актуальності самовдосконалення в юнацькому віці, що пов'язано із самопізнанням і самовизначенням особистості у цьому віці і водночас недостатнє розуміння студентами 1-2-го курсів сутності самовдосконалення, чинників успішного самовдосконалення. Виходячи із результатів констатуючого експерименту, можна дійти висновку, що для більшості студентів самовдосконалення пов'язане насамперед з покращенням тих чи інших якостей і саморозвитком. Студенти не розмежовують поняття «саморозвитку» і «самовдосконалення» особистості. Мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до факторів, що сприяють самовдосконаленню особистості свідчить, що викладачі повинні приділяти увагу спілкуванню зі

студентами, розробляти методики тренування сили волі, пам'яті, розробляти логічні завдання, що сприяють розвитку мислення.

Виходячи із результатів експерименту, викладачі повинні розробити методичне забезпечення процесу самовдосконалення студентів у межах курсів «Психологія і педагогіка», «Соціологія», «Фізичне виховання». В межах цього апробувати систему вправ, що сприяють формуванню умінь: а) самодіагностики значущих для самовдосконалення якостей особистості; б) володіння методами і прийомами самовиховання та самоосвіти; в) планування процесу самовдосконалення (складання програми самовдосконалення та рекомендації щодо її виконання).

Висновки. Зважаючи на викладене, можна

зробити такі висновки:

1. Трьохкомпонентна теоретична модель самовдосконалення особистості складається з макро-, мезо- і мікросередовища. Мікросередовище самовдосконалення особистості студента-економіста – це індивідуально-психологічні особливості особистості кожного студента, його сутнісні сили, потреби, нахили та потенційні можливості майбутнього фахівця. Мезосередовище містить три блоки: діяльнісний (мотиви, цілі, прогнозування, планування, способи, засоби, результат, аналіз, оцінка); змістовий (форми і напрями самовдосконалення); дидактичний (діяльність ВНЗ

щодо активізації самовдосконалення особистості студентів-економістів).

2. До особливостей самовдосконалення студентів економістів можна віднести: а) звужене розуміння процесу самовдосконалення, який зводиться лише до покращення тих чи інших якостей особистості; б) методичні розробки до курсів повинні вміщувати моделювання ситуацій, що сприяють застосуванню своїх знань, умінь, навичок; в) викладачі повинні приділяти увагу спілкуванню зі студентами, розробляти методики тренування сили волі, пам'яті і логічного мислення.

Література:

1. Єрахторіна О. М. Самовдосконалення особистості у науковій рефлексії і реалізації біографічних проєктів : монографія / О. М. Єрахторіна. – Х. : Вид-во Іванченка І. С., 2013. – 215 с.
2. Уйсімбаєва Н.В. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Н.В.Уйсімбаєва. – Режим доступу: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-3/1266-osobistisne-samovdoskonalennya-yak-forma-usvidomlenogo-samorozvitku-majbutnogo-vchitelya>, вільний. – Загол. з екрану.
3. Зарішняк І.М. Практичні аспекти самовдосконалення особистості студента-економіста / І.М.Зарішняк // Університетська педагогічна освіта: історія, теорія і перспективи розвитку в умовах глобалізації: матер. міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса 11 вересня 2015 р./ за ред. проф. Л.М. Голубенко, О.С. Цокур. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. – С. 218-223.